

ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ НОМІНАЦІЙ, АКТУАЛІЗОВАНИХ У МОВІ ЗМІ НІМЕЧЧИНИ 2000-2010 РР.

Наталія БОГУШЕВСЬКА (Кіровоград, Україна)

У статті розглянуто проблеми творення та актуалізації номінацій у мові ЗМІ Німеччини у діахронії. На матеріалі історичної таблиці проаналізовано основні способи утворення номінацій, визначено причини та умови їх актуалізації у мові ЗМІ.

Ключові слова: номінація, номінативна система мови, способи творення номінацій, діахронічний аспект дослідження номінацій, метод соціолінгвістичних кореляцій.

The article examines the formation and actualization problems of nomination in the language of MASS-MEDIA of Germany in diachrony. On the material of the historical table the basic methods of nomination formation are analyzed, the reasons and factors of their actualization in the language of MASS-MEDIA are defined.

Key words: nomination, nominative system, ways of formation, diachronical aspect, method of sociolinguistic correlations.

Сучасні дослідження лексики в діахронії передбачають звернення до понять соціолінгвістики. Багато видатних вчених кінця XIX і XX ст. (І. А. Бодуен де Куртене, Є. Д. Поліванов, Л. П. Якубинський, В. М. Жирмунський, Б. А. Ларін, А. М. Селищев, Г. О. Винокур, Ф. Брюно, А. Мейє, П. Лафарг, М. Коен, Ш. Баллі і А. Сешєє, Ж. Вандріє, Б. Гавранек, В. Матезіус) висловили низку глибоких ідей, які стали підґрунтям сучасної соціолінгвістики. Зокрема, було сформульовано твердження про те, що всі засоби мови розподілено за сферами спілкування, а поділ на сфери спілкування значною мірою має соціальну обумовленість; наголошено на можливості соціальної диференціації єдиної національної мови залежно від соціального статусу її носіїв. Одним з найбільш важливих для нашого дослідження є положення, яке засвідчує, що темпи мовної еволюції залежать від швидкості розвитку суспільства. Ця думка дає нам змогу в цій статті розглянути особливості творення слів, а також їхні семантичні зміни, які відбуваються під впливом екстралінгвістичних факторів.

Діахронічний аспект вивчення лексики вимагає встановлення предметного компонента в структурі слова і його поєднання з формальними характеристиками лексичної одиниці. З огляду на це ми апелюємо до методу соціолінгвістичних кореляцій, який дозволяє виявити системний зв'язок між іменованими об'єктами і мовними формами. Номінативну систему будь-якої мови пов'язано з діяльністю людини, тому діахронічне дослідження варто починати з історії суспільних подій та сфер уживання номінацій. На «Стрічці часу» продемонстровано виникнення суспільних явищ; названо основні етапи цих явищ; схарактеризовано події, що виникли в цій сфері діяльності. Хронологію подій представлено на основі наукових праць товариства німецької мови у м. Манхайд, у яких досліджено історію виникнення неологізмів та номінацій, актуалізованих у мові ЗМІ. На жаль,

обмеження обсягу статті не дають змоги представити всю таблицю, тому ми наводимо тільки її частину.

СТРІЧКА ЧАСУ

Історія суспільних подій	Хронологія	Номінація
Виявлено «чорні фонди» партії християнських демократів у Німеччині. Скандал пов'язано з іменами Карлхайнца Шрайбера – відомого торговця зброєю; Уолтера Кіпа – тодішнього скарбника ХДС; Гельмута Коля – лідера партії, колишнього канцлера.	1999–2000	Schwarzgeldaffäre
У Німеччині зареєстровано перший випадок коров'ячого сказу «чистокрової» німецької корови. В аббревіатурі BSE (Bovine Spongiforme Encephalopathie) віддзеркалено поняття про генну мутацію, яка отримала назву «коров'яча губчаста енцефалопатія». Генетичні зміни спричиняють виникнення невиліковної і швидкоплинної хвороби Кройцфельда–Якоба	2000	BSE–Krise
У Німеччині введено в дію програму федерального уряду щодо залучення висококваліфікованих спеціалістів, насамперед ІТ–фахівців, з держав, що не входять в ЄС.	2000	Greencard
У США здійснено чотири координовані самогубні терористичні акти.	2001	der 11. September
Після того, як в Америці відбулися події 11 вересня 2001р., Буш відразу оголосив про початок «Війни з тероризмом», основною метою якої були пошук звинуваченого в організації терактів саудівського мільйонера Усами бен Ладена та інших керівників організації «Аль–Каїда» для того, щоб вони постали перед американським правосуддям, а також протидія діяльності інших терористичних організацій.	2001	Anti–Terror–Krieg
Атака листами із сибірською виразкою, яку проведено після подій 11 вересня 2001 р.. Листи, що містили спори сибірської виразки, були надіслано поштою до кількох офісів ЗМІ і двох сенаторів–демократів. Хвороба, поширена таким способом, стала причиною смерті п'яти осіб і уразила ще сімнадцять інших. Ці атаки проведено в два етапи. Перший комплект листів із сибірською виразкою мав поштовий штамп Трентона, Нью–Джерсі, від 18 вересня 2001 р., тобто це трапилось через тиждень після атак 11 вересня. Дослідники вважається, що в цей момент було надіслано п'ять листів : Ей–Бі–Сі Ньюз, Сі–Бі–Ес Ньюз, Ен–Б–Сі Ньюз і Нью–Йорк Пост, які розташовано в місті Нью–Йорку; а також те Нейшнл Енкупаерер в Америкен Медіа Інкорпорейтед (Ей–Ем–Ай) у Бока Ратон, штат Флорида.	2001	Milzbrandattache
Після введення в Німеччині єдиної європейської валюти–євро – пересічні громадяни відчували підвищення цін на продукти і послуги, що	2002	Teuro

викликало скептичне ставлення громадян Німеччини до нової європейської валюти.		
На початку грудня 2001 р. було опубліковано перші результати PISA-тесту (Програма міжнародного тестування учнів). Німеччина пережила справжній шок, оскільки почуття власної гідності німців було вражене поганими показниками (21 місце з 32).	2002	PISA-Schock
У серпні 2002 р. в Європі сталася найбільша протягом останніх 100 років повінь, спричинена зливами, що тривали тиждень. Нанесені збитки було оцінено в мільярди євро. Найбільше постраждали Чехія, Австрія, Німеччина, Словаччина, Польща, Угорщина, Румунія і Хорватія.	2002	Jahrtausendflut
22 січня 2003 р. міністр оборони США Дональд Рамсфельд заявив, що Німеччина і Франція є «старою Європою». Вашингтон уважав першорядним завданням реалізацію концепції нової Європи, яка виникла після закінчення холодної війни. Така заява означала, що Вашингтон перестав брати до уваги думку цих двох країн, відправляючи їх на смітник історії, оскільки вони виступили проти американського вторгнення в Ірак.	2003	das alte Europa
У Німеччині затверджено пакет податкових реформ. Бундестаг проголосував за податкові амністії для громадян; загальні податкові послаблення; поєднання соціальної допомоги з допомогою по безробіттю, що мало стати стартом для початку цілої низки реформ у Німеччині.	2003	Agenda 2010
У німецькому політикумі проведено дебати з приводу майбутнього податкової і соціальної системи в Німеччині.	2003	Reformstreit
Урядова комісія на чолі з начальником відділу кадрів концерну «Фольксваген» Петером Харцем розробила реформу соціальної допомоги: пропонувалося перетворити допомогу по безробіттю й соціальну допомогу на оновлену допомогу по безробіттю II.	2004	Hartz IV
У Німеччині спостерігалися бурхливі дискусії щодо процесів імміграції та адаптації мусульман у Німеччині.	2004	Parallelgesellschaften
Німецькі учні показали слабкі результати в освітніх тестах PISA I і PISA II.	2004	Pisa-gebeutelte Nation
Ангелу Меркель обрано на посаду федерального канцлера Німеччини після перемоги очолюваної нею партії ХДС на дострокових виборах у Бундестаг. Вона стала першою жінкою-канцлером в історії Німеччини.	2005	Bundeskanzlerin
Новим главою католицької церкви став 78-річний німецький кардинал Йозеф Ратцингер.	2005	Wir sind Papst

Підводний землетрус в Індійському океані, що стався 26 грудня 2004 р., викликав цунамі, яке було визнано найбільш смертоносним стихійним лихом у сучасній історії.	2005	Tsunami
У Берліні під час підготовки Євро 2006 було відкрито спеціальну зону для шанувальників футболу довжиною майже півтора кілометра. Розраховувалося на те, що на матч німецької збірної сюди зможе прийти 300–400 тисяч осіб.	2006	Fanmeile
Усе більше молодих людей Німеччини після закінчення навчання не можуть знайти місце роботи та змушені проходити низькооплачувані або й зовсім не оплачувані практики.	2006	Generation Praktikum
Між мусульманами арабського світу та сучасною західною культурною традицією, що ґрунтується на свободі слова, спалахнув міжкультурний конфлікт, який охопив практично всі країни Європи і мусульманського Сходу. Причиною конфлікту стали карикатури на ісламського пророка Мухаммеда, надруковані в одній з данських газет.	2006	Karikaturenstreit
На політичних засіданнях одне з провідних місць посідали дискусії про загрозливі наслідки глобальної зміни клімату.	2007	Klimakatastrophe
В уряді Німеччини відбулися гострі дебати про те, яку політику повинна проводити держава щодо підвищення народжуваності та збереження сімейних цінностей.	2007	Herdprämie
У Німеччині відбулося багато суперечок про захист прав жителів країни, які не палять цигарки. У результаті 1 вересня в Німеччині набув чинності «Закон про захист від небезпеки пасивного куріння».	2007	Raucherkneipe
У банківській сфері, на ринку нерухомості та у сфері фінансів відбулася світова криза.	2008	Finanzkrise
У суспільному житті трапились окремі випадки незаконного отримання доступу до персональної інформації для здійснення шахрайства.	2008	Datenklau
Призначення державних виплат за зданий старий транспортний засіб.	2009	Abwrackprämie
Участь німецьких миротворців у війні в Афганістані та її політично коректний опис з-поміж німецької еліти.	2009	kriegsähnliche Zustände
Спалах нового варіанта грипу А(H1N1), смертність від якого стала набагато вищою, ніж унаслідок сезонного грипу.	2009	Schweinegrippe
Населення обурено тим фактом, що його думку й інтереси не було враховано під час прийняття найважливіших політичних рішень. Найбільш очевидним прикладом нехтування думкою громадян є будівництво сучасного підземного вокзалу в Штутгарті, яке спричинило акції протесту і зіткнення з поліцією.	2010	Wutbürger

Затверджено проект будівництва сучасного підземного вокзалу в Штутгарті	2010	Stuttgart 21
Гострі дискусії розгорнуто навколо резонансної книги колишнього члена правління бундесбанку Тіло Саррацина «Німеччина – самоліквідація» і його різких висловлювань, пов'язаних з проблемами міграції та національних меншин. Зокрема в одному з інтерв'ю Саррацин заявив, що у євреїв, як і в басків, є специфічні гени, які вирізняють їх з-поміж інших людей.	2010	Sarrazin-Gen

У процесі розгляду результатів аналізу даних «Стрічки часу» ми дійшли висновку, що в масовій свідомості відбулося роздвоєння деяких понять, актуалізованих у мові ЗМІ.

У 1827 р. Гете писав: «Америко, тобі припадає краще, ніж нашому давньому» (Zahme Xenien 1820). При цьому «стару Європу» порівняно з «новою Америкою», старий світ з новим. Зовсім в іншому контексті вжив поняття «das alte Europa» міністр оборони США Дональд Рамсфелд, коли у січні 2003 р. гнівно висловився з приводу того, що Німеччина і Франція відмовилися схвалити превентивний удар по Іраку, запланований США. З огляду на це номінація «das alte Europa» репрезентує нову якість трансатлантичних відносин, а саме американську роздратованість європейською самосвідомістю. Зважаючи на цю обставину, правомірно розглядати субстантивну групу «das alte Europa» як десемантизований мовний знак. У масовій свідомості німецького суспільства ці два десемантизовані поняття не сплутуються, а навпаки спостерігається їх досить чітка делімітація.

До актуалізованих номінацій аналізованого періоду належить чимало субстантивних груп, з-поміж яких: der 11. September, kriegsähnliche Zustände, das alte Europa, Pisa-gebeutelte Nation. Такі мовленнєві одиниці потребують аналізу розгорнутого поняття слова, згідно з яким словом може вважатися також вираз, що складається з декількох окремих компонентів. У часи дописемності можна було почути тільки злиті слова, підтвердженням цього факту на сучасному етапі виступають стійкі словосполучення (ein klares Wort sprechen, jemandem sein Wort geben). Представлені номінації дозволяють усвідомити не тільки нові теми світової політики та суспільного життя, а й старе розуміння слова. На сьогодні з'ясовано, що сучасна мова, як і новий світовий устрій, не може існувати за межами історичного параметра.

У німецькій мові найпродуктивнішим способом словотворення, що фактично не має кордонів, є композитоутворення. Досить часто виникає питання про те, чому і для чого в німецькій мові з'являються субстантивні композити. Найбільш повний список мотивів, які зумовлюють утворення композитів, запропонував П. Поленц [2: 58]. З-поміж них учений називає номінацію, універбацію багаточленних конструкцій, мовну економію, посилення виразу, заміну невмотивованих виразів умотивованими і застарілих новими, утворення за аналогією.

Нові слова в німецькій мові створюються здебільшого завдяки утворенню композитів, тому виявляється утвердження у свідомості мовця установки на композитоутворення за відсутності потрібної назви в лексиконі. У цьому випадку відсутність такого найменування є цілком природним мотивом для словотворення, який, за словами Й. Ербена, є об'єктивно потрібним [3: 19]. Зокрема виникнення та актуалізація номінацій Schwarzgeldaffäre, Milzbrandattacke, Jahrtausendflut, Reformstreit, Parallelgesellschaften, Fanmeile, Karikaturenstreit, Klimakatastrophe, Herdprämie, Raucherkeipe, Datenklau, Abwrackprämie, Schweinegrippe підтверджують особливу активність цієї словотвірної моделі. До поля її активності залучається новий широкий семантичний клас іменників з абстрактним значенням. Контомінант Teuro також поповнює новий семантичний клас абстрактних іменників. Номінація Wir sind Papst підтверджує важливість збагачення мови німецької ЗМІ шляхом семантичної еволюції на базі метонімії.

У процесі діахронічного дослідження було помічено номінативні одиниці антропологічного походження – Sarrazin-Gen, Hartz IV. Власні імена пов'язуються з лексичною системою мови та взаємодіють з нею. У різних мовах ті самі прецеденти імена

(біблійні персонажі, християнські святі, літературні герої, історичні особистості) утворюють зовсім не схожі центри асоціативних гнізд, що пояснюється відмінностями в традиціях і культурі народів. Такі імена стають підґрунтям для творення лексичних одиниць, що заповнюють у мові певні лакуни. Часто на основі імен (маємо на увазі також і звичайні імена) здатні виникати яскраві, національно обумовлені когнітивні концепти, що віддзеркалюють особливості етнічної картини світу [1: 299].

У німецькій мові найбільш поширеним способом творення назв професій жіночого роду, що походять від основ чоловічого роду, є мовирування (Movierung); мовачія (Motion); фемінінна деривація на – *in* [4: 101]. Слово Bundeskanzlerin так само можна розглядати з–поміж слів з парними утвореннями, однак з позиції гендерної лінгвістики актуалізацію цієї номінації зумовлено маніфестацією наявності у мові назви особи жіночої статі на посаді Бундесканцлера Німеччини, оскільки в історії Німеччини жінку вперше призначено цю посаду. Аналізуючи проблему творення назв професій жіночого роду з феміністичного погляду, І. Гюнтеродт стверджує, що адекватні назви професій є важливими, особливо назви професій жіночої статі, оскільки так само, як у випадку з власними іменами, найменування професії безпосередньо пов'язане з ідентифікацією, самоповагою та гідністю людини [5: 129].

Отже, слід зазначити, що в акті номінації назви отримують лише ті об'єкти, на які спрямовано діяльність людини. Відчутна роль у виборі ознаки номінації, що організовує її внутрішню форму, належить суб'єктивно– національному фактору. Визначальними для словотворчості не завжди є співвідношення поняття та слова, інколи спрацьовують деякі аналогії. Нові поняття формуються на базі слів, що існують в конкретній мові, оскільки знання про світ зручно фіксувати за допомогою вже відомих образів, закріплених у лексичних значеннях слів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Рылов Ю. А. Имена собственные в европейских языках. Романская и русская антропонимика. Курс лекций по межкультурной коммуникации 120 А. Рылов. – М.: АСТ: Восток–Запад, 2006: –311 [7] с.
2. Polenz P. von Synpleremik J: Wortbildung // Lexikon der germanistischen Linguistik. – Tübingen: Max Niemeyer, 1973.
3. Erben J. Einführung in die deutsche Wortbildungslehre // Grundlagen der Germanistik. – Bln.: Erich Schmidt, 1975.
4. Samel I. Einführung in die feministische Sprachwissenschaft / von Ingrid Samel – 2. überarb. und erw. Aufl. – Berlin: Erich Schmidt, 2000.
5. Guentherodt I. Berufsbezeichnungen für Frauen. Problematik der deutschen Sprache im vergleich mit Beispielen aus dem Englischen und Französischen. In: OBST (Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie), Beiheft 3, 1979. – S. 120 – 132.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Богушевська – асистент кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження лексичного складу німецької мови.